GLOBAL JOURNAL OF CROSS-DISCIPLINARY INNOVATIONS
Multidisciplinary peer-reviewed scholarly journal
GJCDI
Vol. 1 | Issue 3
Year: 2026

INFLYATSIYA VA INFLYATSIYAGA QARSHI SIYOSAT: NAZARIY ASOSLAR VA O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Erkinov Xusniddin Faxriddin o‘g‘li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Ilmiy rahbar: **Urunbayeva Yulduz Pirnazarovna** Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Tel.: +998 90 505 21 05; e-mail: yulduzurunbaeva75@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati, yuzaga kelish sabablari, asosiy shakllari va makroiqtisodiy oqibatlari tahlil qilinadi. Talab inflyatsiyasi, xarajatlar inflyatsiyasi hamda kutilmalar ta’siri o‘zaro farqlanadi. Inflyatsiyaga qarshi siyosatning monetar, fiskal va tarkibiy vositalari, ularning uzatish mexanizmi va cheklovlari yoritiladi. O‘zbekiston misolida 2020–2025-yillardagi iste’mol narxlari indeksi dinamikasi hamda 2026-yil sentabr holatidagi yillik inflyatsiya ko‘rsatkichi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida narxlar barqarorligini ta’minlash faqat foiz stavkasini o‘zgartirish bilan cheklanmasligi, balki taklif imkoniyatlarini kengaytirish, raqobat va fiskal intizomni mustahkamlash bilan birga olib borilishi lozimligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: inflyatsiya, iste’mol narxlari indeksi, talab inflyatsiyasi, xarajatlar inflyatsiyasi, inflyatsion kutilmalar, monetar siyosat, fiskal siyosat, narxlar barqarorligi.

KIRISH

Inflyatsiya bozor iqtisodiyotida eng muhim makroiqtisodiy jarayonlardan biri bo‘lib, tovar va xizmatlar umumiy narxlar darajasining muayyan davr mobaynida barqaror oshishini anglatadi. Alohida mahsulot narxining ko‘tarilishi inflyatsiya bilan aynan bir xil emas: inflyatsiya iste’mol savatidagi ko‘plab tovar va xizmatlar narxlarining umumiy o‘zgarishini ifodalaydi. Uning kuchayishi pulning xarid qobiliyatini pasaytiradi, uzoq muddatli shartnomalar va jamg‘armalar real qiymatiga ta’sir qiladi hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilishdagi noaniqlikni oshiradi [1; 2].

Inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta’siri uning darajasi, davomiyligi, oldindan kutilgan-kutilmagani va manbasiga bog‘liq. Mo‘tadil va barqaror inflyatsiya sharoitida firmalar hamda uy xo‘jaliklari narx signallarini nisbatan oson talqin qiladi. Aksincha, yuqori va beqaror inflyatsiya uzoq muddatli investitsiyalarni rejalashtirishni qiyinlashtiradi, daromadlari qat’iy belgilangan qatlamlarning real xarid qobiliyatini kamaytiradi va milliy valyutaga ishonchni susaytirishi mumkin.

Maqolaning maqsadi inflyatsiya mohiyati va omillarini tizimli ko‘rib chiqish, inflyatsiyaga qarshi siyosat vositalarini baholash hamda O‘zbekistonning amaldagi ko‘rsatkichlari asosida narxlar barqarorligini ta’minlash bo‘yicha xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli va qiyosiy tahlil, statistik kuzatish, dinamik qatorlarni taqqoslash, ilmiy abstraksiyalash hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasining SIAT ochiq ma'lumotlar bazasi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining pul-kredit siyosati sharhlari asosida olindi. Statistik qismda yillik iste'mol narxlari indeksi dekabr oyining oldingi yil dekabriga nisbati sifatida talqin qilindi. 2026-yil uchun esa sentabr oyida qayd etilgan o'tgan yilning mos oyiga nisbatan inflyatsiya alohida, to'liq yil natijasi emasligi qayd etilgan holda ko'rsatildi [3; 4].

Inflyatsiya darajasi odatda iste'mol narxlari indeksi (INI) yordamida o'lchanadi. Indeks bazaviy davrga nisbatan iste'mol savatining qiymati qanchaga o'zgarganini ifodalaydi. Yillik inflyatsiya quyidagi nisbat bilan aniqlanadi:

$$\text{Inflyatsiya} = [(INI_t / INI_{(t-12)}) - 1] \times 100\%$$

Bu yerda INI_t — joriy davrdagi iste'mol narxlari indeksi, $INI_{(t-12)}$ — undan 12 oy oldingi davr indeksi. Oylik, yil boshidan buyon yig'ilgan va yillik inflyatsiya ko'rsatkichlari bir-biridan farq qiladi; ularni aralashtirmaslik statistik tahlilning muhim shartidir.

Inflyatsiyaning asosiy sabablari va turlari

Talab inflyatsiyasi yalpi talab iqtisodiyotning qisqa muddatli ishlab chiqarish imkoniyatlaridan tezroq kengayganda yuzaga keladi. Aholi iste'moli, investitsiyalar, davlat xarajatlari yoki eksport talabining bir vaqtda ortishi korxonalar quvvatlaridan foydalanishni kuchaytiradi. Agar ishlab chiqarish hajmini tez oshirish imkoni cheklangan bo'lsa, ortiqcha talab narxlar oshishiga olib keladi.

Xarajatlar inflyatsiyasi ishlab chiqarish tannarxining ko'tarilishi bilan bog'liq. Energiya, xomashyo, ish haqi, transport va logistika xarajatlari oshishi korxonalarning taklif narxlariga o'tishi mumkin. Import qilinadigan oraliq tovarlar yoki oziq-ovqat narxlarining ko'tarilishi ham ichki narxlarga ta'sir ko'rsatadi. Bunday sharoitda faqat talabni qisqartirish inflyatsiyani pasaytirishi mumkin, biroq ishlab chiqarish va bandlikka salbiy ta'sir xavfi mavjud.

Inflyatsion kutilmalar ham muhim omildir. Uy xo'jaliklari narxlar tez ko'tarilishini kutsa, xaridlarni oldinga surishi mumkin; korxonalar esa kelajakdagi xarajatlarni oldindan narxlarga qo'shadi. Natijada dastlabki shok tugaganidan keyin ham narxlar o'sishi davom etishi ehtimoli ortadi. Shu bois Markaziy bankning ishonchli maqsadi va ochiq kommunikatsiyasi iqtisodiy agentlarning kutilmalarini muvofiqlashtirishga xizmat qiladi [2].

Inflyatsiyaning iqtisodiy oqibatlari

Kutilmagan inflyatsiya qarz beruvchi va qarz oluvchi o'rtasidagi real daromad taqsimotini o'zgartirishi, nominal ish haqi narxlardan ortda qolsa aholi real daromadini qisqartirishi mumkin. Yuqori inflyatsiya pulni uzoq muddat saqlashga rag'batni pasaytiradi va narx signallarini buzadi. Shu bilan birga, inflyatsiyani juda keskin jilovlash ham kredit, investitsiya va ishlab chiqarish faolligini susaytirishi mumkin.

Demak, siyosat narxlar barqarorligi va iqtisodiy faollik o‘rtasidagi muvozanatni hisobga olishi kerak.

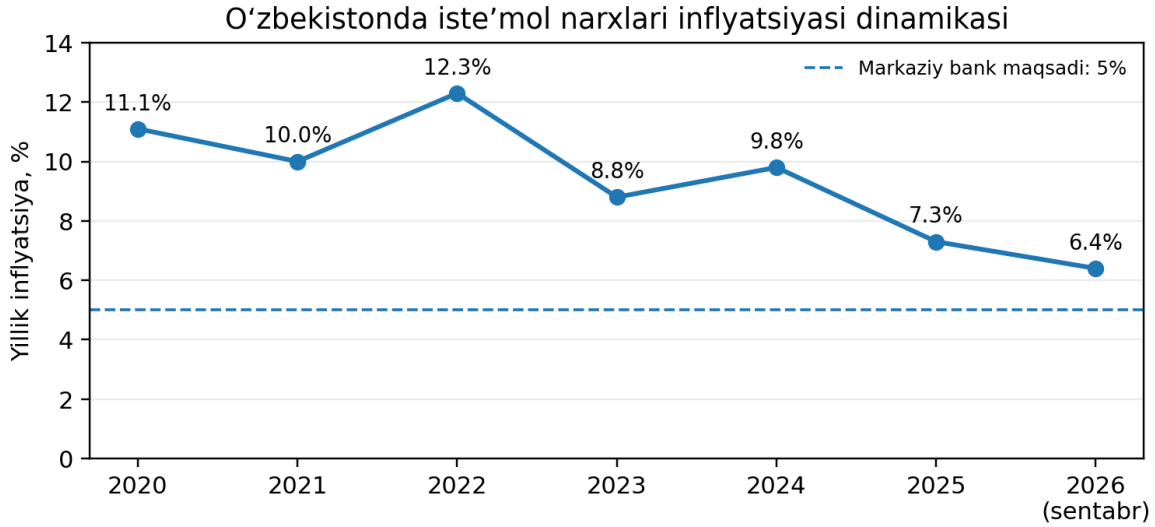
NATIJALAR

O‘zbekiston bo‘yicha rasmiy statistik qator iste’mol narxlari inflyatsiyasi 2020-yilda 11,1 foizni, 2021-yilda 10,0 foizni, 2022-yilda 12,3 foizni, 2023-yilda 8,8 foizni, 2024-yilda 9,8 foizni va 2025-yilda 7,3 foizni tashkil etganini ko‘rsatadi. Bu raqamlar har yil dekabr oyidagi indeksning oldingi yil dekabriga nisbatan o‘zgarishidir [3].

1-jadval. O‘zbekistonda iste’mol narxlari inflyatsiyasi dinamikasi

Yil	Inflyatsiya, %	Ko‘rsatkich turi
2020	11,1	Yillik, dekabr/dekabr
2021	10,0	Yillik, dekabr/dekabr
2022	12,3	Yillik, dekabr/dekabr
2023	8,8	Yillik, dekabr/dekabr
2024	9,8	Yillik, dekabr/dekabr
2025	7,3	Yillik, dekabr/dekabr
2026 (sentabr)	6,4	O‘tgan yilning mos oyiga nisbatan

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi SIAT ma’lumotlari; 2026-yil sentabr ko‘rsatkichi Markaziy bank inflyatsiya indikatorlari asosida [3; 4]. 2026-yil ko‘rsatkichi to‘liq yil yakuni emas.

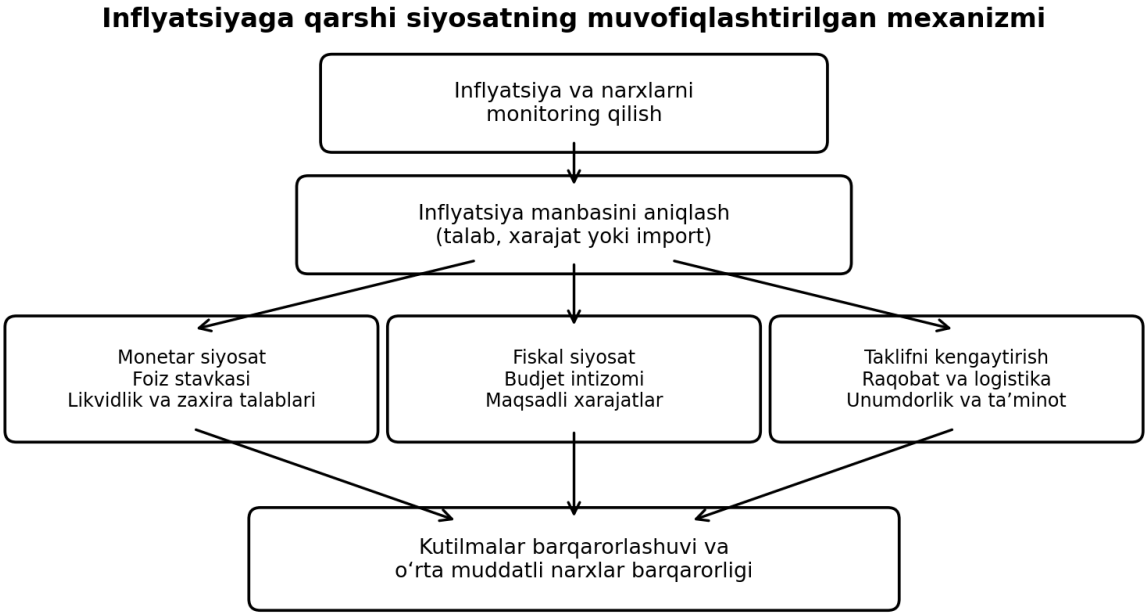
1-grafik. O‘zbekistonda inflyatsiya dinamikasi, 2020–2025-yillar va 2026-yil sentabr holati

Jadval va grafikdan ko‘rinadiki, 2022-yilda inflyatsiya 12,3 foizga ko‘tarilgan, keyingi yillarda pasayish kuzatilgan. 2024-yilda 9,8 foizlik ko‘rsatkich qayd etilgan bo‘lsa, 2025-yilda yillik inflyatsiya 7,3 foizgacha sekinlashgan. Markaziy bank sharhiga ko‘ra, 2025-yil oxiridagi pasayishda qat’iy monetar sharoitlar, so‘mning nisbiy mustahkamlanishi va import narxlaridagi o‘zgarishlar rol o‘ynagan; xizmatlar hamda ayrim oziq-ovqat mahsulotlari narxlari esa bosimni saqlab qolgan [5].

Markaziy bankning 2026-yil 15-oktabrda yangilangan indikatorlarida 2026-yil sentabr oyidagi yillik inflyatsiya 6,4 foiz, bazaviy inflyatsiya esa 5,5 foiz sifatida keltirilgan. Avgustdagi yillik inflyatsiya 6,2 foiz bo‘lgan. Demak, umumiy narxlar o‘sishi avvalgi davrlarga nisbatan pasaygan bo‘lsa-da, sentabrda oylik narxlar o‘sishi va ayrim tovar-xizmat guruhlaridagi bosim sababli yillik ko‘rsatkich biroz yuqorilagan [4; 6].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Inflyatsiyaga qarshi siyosat narxlar o‘sishini kamaytirishga qaratilgan, o‘zaro muvofiqlashtirilgan chora-tadbirlar tizimidir. Uning samarasi inflyatsiyaning qaysi omildan kelib chiqqaniga bog‘liq. Agar talab haddan tashqari tez o‘sayotgan bo‘lsa, monetar va fiskal sharoitlarni me’yorlashtirish muhim. Agar narxlar energiya, xomashyo yoki logistika xarajatlari tufayli oshayotgan bo‘lsa, pul-kredit choralariga qo‘shimcha ravishda taklifni kengaytirish va bozor raqobatini kuchaytirish talab etiladi.

2-chizma. Inflyatsiyaga qarshi siyosatning muvofiqlashtirilgan mexanizmi

Monetar siyosat vositalari

Monetar siyosatning asosiy vositasi Markaziy bankning asosiy stavkasidir. Stavka oshirilganda banklararo pul bozoridagi foizlar va kreditlar qiymati ko‘tarilishi, jamg‘armalarning jozibadorligi ortishi, iste’mol va investitsion talab esa asta-sekin me’yorlashishi mumkin. Likvidlikni boshqarish, ochiq bozor operatsiyalari va majburiy zaxira talablari ham pul-kredit sharoitlariga ta’sir ko‘rsatadi. Biroq monetar siyosatning ta’siri darhol namoyon bo‘lmaydi; foiz stavkasi qarorlari iqtisodiyotga kechikish bilan o‘tadi [2; 7].

O‘zbekiston Markaziy banki 2020-yildan inflyatsion targetlash rejimida ishlaydi va o‘rta muddatli inflyatsiya maqsadini 5 foiz etib belgilagan. 2026-yil 4-noyabr kuni e’lon qilingan qaror bo‘yicha asosiy stavka yillik 14 foiz darajasida saqlangan. Markaziy bank

bu yondashuvni ichki talabning yuqoriligi va tashqi inflyatsion xatarlar bilan izohlagan [2; 6; 8].

Fiskal va tarkibiy siyosat

Fiskal siyosat davlat budjeti daromadlari va xarajatlari orqali yalpi talabga ta’sir qiladi. Inflyatsiya bosimi kuchli sharoitda samarasiz xarajatlarni qayta ko‘rib chiqish, budjet taqchilligini barqaror darajada ushlash va yordamni ehtiyojmand qatlamlarga manzilli yetkazish talabni keskin rag‘batlantirish xavfini kamaytiradi. Shu bilan birga, ta’lim, sog‘liqni saqlash, infratuzilma va ishlab chiqarish samaradorligiga yo‘naltirilgan xarajatlar uzoq muddatda taklif salohiyatini oshirishi mumkin.

Tarkibiy siyosat raqobatni rivojlantirish, logistika va saqlash infratuzilmasini yaxshilash, energiya samaradorligini oshirish, importdagi to‘siqlarni maqbullashtirish hamda mahalliy ishlab chiqaruvchilarning unumdorligini ko‘tarishga qaratiladi. Taklif cheklovlari yumshatilsa, talab o‘sishi narxlarga kamroq bosim o‘tkazadi. Shuning uchun inflyatsiyaga qarshi siyosatni faqat foiz stavkasini oshirishga tenglashtirish to‘g‘ri emas.

Markaziy bankning 2026–2028-yillarga mo‘ljallangan yo‘riqnomasida 5 foizlik maqsadga yaqinlashish uchun monetar sharoitlarni ehtiyotkor boshqarish bilan bir qatorda raqobat, savdo ochiqligi va ishlab chiqarish unumdorligini oshirish zarurligi ta’kidlangan

XULOSA

Tadqiqot natijalari inflyatsiya ko‘p omilli makroiqtisodiy hodisa ekanini ko‘rsatadi. Uning shakllanishida yalpi talab, ishlab chiqarish xarajatlari, import narxlari, valyuta kursi va inflyatsion kutilmalar birgalikda ishtirok etadi. Shu bois inflyatsiyani baholashda faqat umumiy indeksni emas, balki bazaviy inflyatsiya, narxlar tarkibi, oylik dinamika va kutilmalarni ham kuzatish lozim.

O‘zbekiston ma’lumotlarida yillik inflyatsiya 2022-yildagi 12,3 foizdan 2025-yilda 7,3 foizgacha pasaygani kuzatiladi. 2026-yil sentabrida yillik ko‘rsatkich 6,4 foizni tashkil qilgan, biroq Markaziy bankning o‘rta muddatli maqsadi 5 foiz bo‘lib qolmoqda. Bu natijalar narxlar o‘sishini sekinlashtirish yo‘lida siljish borligini, lekin maqsadga yetish uchun siyosat izchil davom etishi lozimligini bildiradi [2–6].

Inflyatsiyaga qarshi siyosatning samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim: birinchidan, foiz stavkasi va likvidlik vositalarini inflyatsiya prognozi hamda kutilmalariga tayangan holda qo‘llash; ikkinchidan, budjet siyosatini monetar maqsadlar bilan muvofiqlashtirish; uchinchidan, oziq-ovqat, energiya va logistika bozorlarida taklif cheklovlarini kamaytirish; to‘rtinchidan, qarorlar va statistik ma’lumotlarning ochiqligini kuchaytirish. Ijtimoiy himoya choralari umumiy narxlarni sun’iy ushlab turishdan ko‘ra, ehtiyojmand oilalarning real daromadini manzilli qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilishi maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, narxlar barqarorligi monetar, fiskal va tarkibiy siyosatning uyg‘unligi, Markaziy bankka ishonch va iqtisodiyotning ishlab chiqarish salohiyatini oshirish orqali ta’minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mankiw, N. G. Macroeconomics. 10th ed. New York: Worth Publishers, 2022.
2. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Monetary Policy Guidelines for 2026 and the Period of 2027–2028. Tashkent, 2025. https://cbu.uz/upload/medialibrary/db3/1eokm4zwymw53zbfzf4aec1wdkgj5myr/MPG-2026-Final-merged.pdf
3. National Statistics Committee of the Republic of Uzbekistan. SIAT: Annual dynamics of the consumer price index (by December of the previous year). Updated 16.01.2026. https://siat.stat.uz/data/3003/?lang=en
4. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Year-on-year and month-on-month Inflation Indicators. Updated 15.10.2026. https://cbu.uz/en/monetary-policy/annual-inflation/indicators/?mobile=Y
5. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Monetary Policy Review – 2025 Q4. 16.03.2026. https://cbu.uz/en/monetary-policy/publications/press-releases/3603551/
6. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. Policy rate decision and inflation update, September 2026. https://cbu.uz/en/monetary-policy/publications/press-releases/4540138/
7. Mishkin, F. S. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. 13th ed. Pearson, 2022.
8. Interfax. Central Bank of Uzbekistan again holds policy rate at 14%. 05.11.2026. https://interfax.com/newsroom/top-stories/119812/